

hertil kommer, at man ogsaa i de Ligprædikener, der er affattet paa Dansk, kan finde Præg af det særlige Sandhedsbegreb, der fandtes hos de dannede i det 16. Aarhundrede. De nævnte Fejlkilder har naturligvis haft Indflydelse i meget forskellig Grad paa de enkelte Ligprædikeners Udformning (saaledes var Vinstrups Kilde daarligere end Jens Gødesens¹; men han har til Gengæld ikke selv begaaet saa mange Fejl som Jørgen Rosenkrantz' Biograf), og en generel Vurdering af Prædikenerne er derfor — navnlig naturligvis, hvis man skal have de latinske med — en Umulighed, medmindre den da holdes i meget vage Vendinger.

4.

Kong Christian I.s forbundspakt med Karl den Dristige av Burgund og hans allierte (1467)².

Av

Arne Odd Johnsen.

I. Tidsfestingsproblemet.

Arild Huitfeldt har — såvidt jeg kan se — hittil vært den eneste kilden nordiske historikere har hatt å støtte seg til under omtalen av traktatforhandlingene mellom kong Christian I og hertugene av Burgund, Bretagne og Normandie. Huitfeldt meddeler under året 1466 følgende: »1466, til Maastricht/ S. Lauritz Dag/ skede der it Forbund imellem Kong Christiern/ paa den ene Side/ og Hertug Carl aff Burgundien/ Hertug Frantz aff Britannien/ Hertug Carl aff Normandien/ Kong Carl i Franckerigis Søn/ oc Greffuen aff S. Pouel/ paa den anden Side/ om fri Handel oc Vandel/ beggis deris Undersaatte skulle haffue

¹ Jørgen Rosenkrantz' Selvbiografi er uden større Fejl paa de Punkter, hvor den kan efterprøves; ved Udarbejdelsen af den er bl. a. benyttet en Rejsedagbog fra Efteraaret 1564 (Danske Magazin IV, 201—202), der maa betragtes som en tjenstlig »relatio«, samt forskellige Dokumenter.

² Jeg vil her få takke professor dr. Erik Arup og professor dr. Astrid Friis for verdifulde råd og vink.

vdi huer andre deris Lande/ oc ellers it fortroet Venskab skulde vere vnder for^{ne} Herrer/ Disligeste om indbyrdes Hielp/ at tilskicke huer andre/ naar behoff giordis.

Til den *Legation* brugtis *Doctor* Knud/ Bisp til Viborg/ Mester Albret Krummedige/ Bisp til Lybke/ oc Herr Verner Parsberg.¹

I Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundrede, som utkom i 1903², har William Christensen gjort sig til talsmann for den oppfatning, at Huitfeldt hadde disse, som også andre opplysninger, fra en nu tapt cancelliregistrant, en oppfatning han fastholder i første bind av Repertoriets 2. række (1926), hvor traktaten finnes opptatt som nr. 2137 under datoen 10. august 1466, d. v. s. den av Huitfeldt oppgitte dato og med henvisning til dennes »danske udtog« med tilføyelsen, at dette »mulig« var tatt etter en tapt brevbok. Tidfestingen 10. august 1466 er fastholdt skjönt Erik Arup i sin anmeldelse av Dansk Statsforvaltning i Historisk Tidsskrift allerede i 1904³ hadde satt et spørsmålstegn ved årfestingen til 1466.

Arups skepsis m. h. t. Huitfeldts årfesting av traktaten viser sig imidlertid ved nærmere undersökelse velbegrunnet. Således behandler Huitfeldt kort för meddelelsen om nevnte traktat et dokument som vitterlig skriver sig fra 24. juni 1467⁴. Videre ble Karl av Burgund hertug först ved faren, Filip den godes död 15. juni 1467. För den tid var hans titel: greve av Charolais. Hertil kan föyes, at Huitfeldt under år 1467 beretter følgende: »Aar 1467, in vigilia Epiphaniae, forsende hand (): kong Christian) *Canutum*, Bisp til Viborg/ *U. J. Doctorem*, Mester Albret Krummedige/ oc Herr Verner Parsberg/ at Nederlandene/ at handle om Fred imellem Carl/ Kongens Sön aff Franckerige/ Hertug Carl aff Burgundien/ Hertug Frantz til Britannien/ oc Loduig Greffue til S. Pouel.«⁵

¹ Arild Huitfeldt: DRK V (Kbhvn. 1599), 161.

² William Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede, 125 og note 4 til samme side.

³ Hist. Tidsskr. 7. R. IV, 531.

⁴ Arild Huitfeldt: DRK V, 160.

⁵ Ibidem V, 162.

Som en vil se, er det en iøynefallende inkonsekvens i Huitfeldts meddelelser om traktatforhandlingene mellom kong Christian I og de tre hertuger samt greven av St. Pol. Hvorfor skulle kong Christian I først på året 1467 sende ut en delegasjon til forhandlinger om fred mellom ham og de nevnte herrer om han allerede $10/8$ 1466 ved en mangesidig og cordial traktat hadde sluttet en sann forbundspakt med dem? Det synes innlysende at vi her står overfor en inversjon, d. v. s. at den av Huitfeldt sist antorte meddelelse iogisk burde være den første.

Med det yttest spinkle kildegrunnlaget en tidligere har hatt til rådighed, var det vanskelig å nå frem til større klarhet i dette spørsmål. Under mine studier i Frankrike har jeg imidlertid funnet et i Norden tidligere ukjent dokument som gir relativt rikholdige opplysninger om de av Huitfeldt nevnte traktatforhandlinger og som på utvetydig måte forteller oss at disse og inngåelsen av et forbund de nevnte herrer imellom fant sted i året 1467.

Det nye aktstykket, som bærer datoen 25. mars 1467 og som må karakteriseres som en preliminærtraktat, er bevart i original¹.

Av dette aktstykket fremgår, at det i mars 1467 ble ført vidtgående forhandlinger i Utrecht mellom utsendinger fra kong Christian I på den ene siden og fra hertugen av Burgund på den annen. På møtet ble det besluttet å få i stand en forbundspakt mellom de to fyrster og med tilslutning av hertugene av Bretagne og Normandie, eventuelt også av andre. Den danske konges utsendinger, biskop Knut av Viborg og biskop Albert av Lübeck er begge i dette dokumentet nevnt som kongens befullmektigede ambassadører. Disse fakta står i godt samsvar med Huitfeldts meddelelse om at kong Christian 5. januar (*in vigilia Epiphaniae*) 1467 sendte Knut av Viborg, Albert Krummedige og Verner Parsberg: ». . . / at Nederlandene/ at handle om Fred . . . » etc. Derimot står aktstykket når det gjelder årfestingen av forbundstraktaten i skarp strid med Huitfeldt

¹ I Archives du département Loire-Inférieure. Det vil bli trykt in extenso i Danske Magasin.

som setter denne til 10. august 1466. Den traktat Huitfeldt i korte trekk skisserer, faller tydelig sammen med den som — ifølge det nu funne aktstykke — ble forberedt og delvis fullført i Utrecht i mars 1467. Man må herav slutte at Huitfeldts år-festing må være feilaktig og at den omtalte forbundstraktat mellom kongen på den ene side og de tre hertuger samt greven av St. Pol på den annen må bli å feste til 1467 og ikke til 1466. Derimot er det grunn til å anta at Huitfeldts meddelelse er korrekt når det gjelder opplysningen om at den endelige inngåelse (eller ratifikasjon) av forbundstraktaten fant sted »S. Lauritz Dag«, d. v. s. 10. august.

Av aktstykket av $25/3$ 1467 fremgår det nemlig at det var Utrecht-forhandlernes uttrykkelige intensjon at den endelige forbundstraktat skulle være inngått innen førstkommende Allehelgensdag (». . . , *infra festum omnium sanctorum proximum* . . .)¹, d. v. s. innen 1. november 1467.

De interesserte herrer må ha handlet meget raskt for å få forbundstraktaten vel i havn allerede den 10. august. Den politiske situasjonen gjorde — som det senere skal ses — hurtig handling ønskelig. Forhandlerne i Utrecht hadde dessuten forberedt saken så grundig at det etter den 25. mars 1467 nærmest bare gjenstod å få forbundstraktaten ratifisert. Etter Huitfeldts meddelelser å dømme, ser det ut til at de ratifiserte traktatskrivelser ble utvekslet mellom de interesserte parter på et møte i Maastricht 10. august 1467.

Det er mulig at det ennå vil kunne lykkes å bringe et eksemplar av den ratifiserte traktat for dagen.

Den av Huitfeldt som deltaker nevnte greve av St. Pol gjenfinnes ikke i preliminærtraktaten av 25. mars 1467. Denne lar imidlertid plass åpen for andre mulige forbundsfeller: » . . . *et etiam de illis quos in hiis prefati domini rex et Britanie dux reseruare uoluerint, de quibus in premissa forma litterarum principalium nulla sit mencio* . . . »²

Greven av St. Pol er således tydelig nok først kommet med

¹ Utrecht-aktstykkets manuskriptlinje 10 og 42—43.

² Ibidem manuskriptlinje 40—41.

i allianseplanene etter den 25. mars 1467. Her står vi overfor et nytt — riktignok overflødig — bevis på at Huitfeldts årfesting av forbundstraktaten er feilaktig.

Huitfeldts feilaktige årfesting skyldes utvilsomt at han har hatt en gjenpart av preliminærtraktaten av 25. mars 1467 for hånden i original, avskrift eller regest. I dette dokumentet er årfestingen gjengitt som følger: »... *anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo secundum Romanum et sexagesimo sexto secundum gallicanum morem sumpto.*»¹

Etter »le style gaulois« begynte året med påskedag, og denne inntraff i 1467 den 29. mars. Dagen for utstedelsen av preliminærtraktaten (): 25. mars) falt på denne måten »... *secundum gallicanum morem* ...« innenfor året 1466. Her står vi utvilsomt ved en del av forklaringen på at Huitfeldt har kommet til å gi så forvirrende meddelelser om året for traktatforhandlingene og for den endelige inngåelse av forbundspakten.

Denne forklaring av Huitfeldts misforståelse bekreftes av Huitfeldts eget arbeid, »Den Geistlige Histori ...«, som til tross for enkelte åpenbare feil gir et langt riktigere bilde av gangen i disse traktatforhandlingene enn hans fremstilling i Christian I's historie.

I »Den Geistlige Histori ...« finnes følgende om dette emnet: »Aar 1466. vaar Bisp Knud til Uthenicht (): Utrecht) eller Mastenicht (Maastricht).

Vaar Bisp Knud paa it Forligelse imellem Kong Christian oc Hertug Carl aff Burgundien.

Aar 1467, vaar Bisp Knud endda til. Hand brugtis vdi den Forligelse imellem Carl Kongens Søn aff Franckerrige/ Hertug Carl aff Burgundien/ Hertug Frantz aff Britanien/ oc Loduig Greffue til S. Pouel.»²

Det kildemateriale Huitfeldt har hatt til rådighet har tydelig nok konfundert ham. Navneforvanskningene er her ikke det viktigste. De kan skyldes setteren og skjödeslös korrektur, men

¹ Utrecht-aktstykkets manuskriptlinje 55.

² Arild Huitfeldt, *Den geistlige Histori offuer alt Danmarckis Rige* (Kbhvn. 1604), Dd ij.

Huitfeldt har åpenbart — fordi de to byer lå så nær hinannen — hatt vanskelig for å forstå at det hadde vært både et møte i Utrecht og et i Maastricht. Imidlertid er hans omtale av Utrecht et direkte bevis for, at han har hatt dokumenter eller kilder til disposisjon, som stammet fra Utrechtmötet eller omtalte det. Årsaken til Huitfeldts datoforvanskning turde hermed være klarlagt.

Som en vil se, har Huitfeldt i sin *»geistlige Historie«* riktig festet den endelige inngåelse av forbundstraktaten til året 1467. Det er trolig at Huitfeldt ved denne eller ved tidligere leilighet har nyttet den ratifiserte traktat i original, avskrift eller regest. Han har nemlig helt korrekt gjengitt rangordningen mellom kong Christians franske forbundsfeller.

Vi tør etter ovenstående slå fast at de forhandlingene som forberedte forbundstraktaten mellom kong Christian I på den ene og de tre hertuger og greven av St. Pol på den annen side, foregikk i Utrecht i mars 1467 og at den endelige forbundstraktat kom i stand hösten det samme år, og etter all sannsynlighet den 10. august.

II. Forbundspakten og den historiske situasjonen.

Den forbundspakten som ble forberedt i Utrecht i mars 1467 og endelig inngått (ratifisert) i Maastricht hösten det samme år, bør kanskje først og fremst ses på bakgrunn av de opprørte politiske forholdene i Frankrike.

Siden kong Ludvig XI kom på tronen i 1461, var den politiske situasjonen i Frankrike stadig omvekslende. Som dauphin hadde Ludvig sluttet seg til feudalherrene og konspirert mot sin far kong Karl VII. Følgen var at han ved farens död levde i landflyktighet i Nederlandene under hertugen av Burgunds beskyttelse.

Ludvigs tronbestigelse var tilsynelatende en triumf for feudalherrene. Den nye kongen hadde kjempet i deres rekke og nydt godt av deres vennskap. Ludvig viste også en fyrstelig

rundhåndethet overfor sine gamle venner umiddelbart etterat han hadde oppnådd sin nye verdighet.

Det cordiale forholdet mellom Ludvig og feudalherrene ble ikke av lang varighet. Snart tok den nye kongen opp sin fars politikk. Med rastløs energi og uten skrupler søkte Ludvig å redusere feudalherrenes makt. Hans politikk var særlig rettet mot hertugen av Burgund som på denne tiden hadde skapt en ny stat mellom Frankrike og Tyskland og som strebet etter kongeverdigheten bl. a. for å komme ut av det tosidige lensforholdet han juridisk stod i til den tyske og den franske kronen¹.

Ludvigs autoritære styre resulterte i at feudalherrene i 1464 sluttet seg sammen i «*ligue du Bien public*». I 1465 led kongen et avgjørende nederlag og måtte gå med på ytterst ydmykende fredsbedingungen. Kongens bror Karl ble tildelt hertugdømmet Normandie, Karl den dristige av Burgund som fungerte som stedfortreder for sin far, hertug Philip, fikk Sommebyene og et par grevskaper, og alle de øvrige medlemmene av ligaen fikk større eller mindre forleninger eller pensjoner.

Etter dette nederlaget søkte Ludvig ved et subtilt intrigespill stykke for stykke å gjenvinne de avståelsene han var blitt tvunget til å gå med på. Allerede i 1466 hadde han igjen satt seg i besittelse av Normandie. Ludvigs bror, hertug Karl måtte søke tilflukt hos hertug Frans II av Bretagne². Mot hertugen av Burgund intrigerte kong Ludvig ved å medvirke til at byene Liège og Dinant gjorde opprør mot hertugen (1466). Hensikten med Ludvigs politikk lå nå klar i dagen. Enkelte av de store feudalherrene fant det derfor nødvendig å danne en ny liga og å sikre seg ytterligere ved forskjellige allianser. Den drivende kraft i denne ligaen var etter alt å dømme Karl den dristige, greve av Charolais og fra ¹⁵/₆ 1467 hertug av Burgund. Meget

¹ Jfr. Henri Pirenne: *La formation de l'état bourguignon. Peuples et civilisations. Histoire générale publ. sous la direction de Louis Halphen et Philippe Sagnac VII* (Paris 1931), 450—459; jfr. Henri Pirenne: *Histoire de Belgique*³ II (Bruxelles 1922) og H. Kleinclausz: *Histoire de Bourgogne*² (Paris 1924).

² Henri Stein: *Charles de France. Frère de Louis XI* (Paris 1921).

virksom var også hertug Frans II av Bretagne. Kong Ludvigs unge bror, den fordrevne hertug Karl av Normandie, var den tredje »store« i denne ligaen. Karl var blitt meget urettferdig behandlet av sin bror kongen, og ønsket å gjenvinne sitt tapte hertugdømme. Det ser imidlertid ut til at han som regel overlot initiativet til Karl den dristige og Frans II.

Årene 1466 og 1467 utfoldet de to sistnevnte og kong Ludvig en hektisk diplomatisk virksomhet. Hertug Frans II sluttet allerede i november 1466 en allianse med kong Henrik IV av Kastilia, og han stod denne vinteren i stadig diplomatisk forbindelse med Karl den dristige og med kong Edvard IV av England. Ludvig XI lå igjen på sin side i forhandlinger med England, og dessuten søkte han først på året 1467 å kjøpe Frans II's lojalitet med en større pengesum, som han forøvrig skyldte hertugen ifølge Caentraktaten. I denne brogete og farlige situasjonen ble de første båndene til den nye liga knyttet. Ludvig XI var på sin side fullt på det rene med hva som var igjære og tok sine første forholdsregler allerede for ligaen var ordentlig sammentömret. Den 19. mars (1467) lovet således Gaston de Foix høytidelig å tjene Ludvig XI mot hans bror, Karl av Normandie, greven av Charolais og hertugen av Bretagne. Dagen etter, den 20. mars 1467, ble det sluttet en allianse mellom hertugen av Burgund og hertug Amédée IX av Savoyen, og den siste sendte samtidig ut en særskilt ambassadør med det mandat å slutte lignende allianser med hertugene av Normandie og Bretagne¹. Det var trolig Karl den dristige, greve av Charolais, som hadde tatt initiativet til de alliansedannelsene som nå kom i stand. Det karakteristiske for dem var at de nye forbundsfeller som Burgund vant, også allierte seg med hertugene av Normandie og Bretagne. Stadig flere bånd ble knyttet mellom hertugene av Burgund, Normandie og Bretagne, og med disse tre hertuger som kjerne dannet det seg et forbund, en liga, som var rettet mot Ludvig XI.

Forbundspakten mellom kong Christian I av Danmark,

¹ Mémoires et documents publiés par la Société de l'École des Chartes X (Paris 1919), 204.

Sverige, Norge etc. og hertugene av Normandie, Burgund og Bretagne utgjorde utvilsomt et viktig ledd i den utviklingsprosessen som skapte den nye liga.

Karl den dristige, greve av Charolais, og kong Christian I må allerede sist på året 1466 være kommet til enighet om å oppta forhandlinger om en gjensidig freds-, vennskaps-, handels-traktat m. m. Først på året 1467 sendte kong Christian nemlig tre av sine mest betrodde menn til Utrecht for der å forhandle med Karl den dristiges utsendinger.

Både kongens og hertugens sendemenn var rutinerte diplomater som satt inne med sine respektive fyrsters fulle tillit. Lederen av den danske delegasjon var Knut Mikkelsen, *doctor utriusque juris*, biskop til Viborg (1451), riksråd, høyt betrodd og meget benyttet diplomat fra 1440-tallet og til ut i 1470-årene¹. Sammen med biskop Knut beseglet også Albert Krummedige preliminærtraktaten av 25. mars 1467. Han kalles i 1465 kongens svorne mann og råd, og året etter ble han med Christian I's anbefaling biskop til Lübeck. Særlig i 1460 og 1470-årene ble Krummedige betrodd viktige diplomatiske oppgaver². Den tredje deltager i den danske delegasjonen var ifølge Huitfeldt Verner Parsberg, dansk riksråd og sterkt benyttet diplomat under Christian I³.

Hertugen av Burgunds delegasjon var ledet av David av Burgund, biskop til Cambrai 1446, til Thérrouanne 1451 og til Utrecht 1457, død 1494. David av Burgund var uekte sønn av

¹ Arild Huitfeldt: DRK V, 161 og Den geistlige Histori, Dd ij; H. F. Rördam: Københavns Kirker og Klostere i Middelalderen (1859—63), 99 ff., 379; A. Heise: Diplomatarium Vibergense, LV; Kirkehist. Saml. 4. R., V (1897—99).

² Se Erik Arup: Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460—1487 Hist. Tidsskr. 7. R. IV, 317—388 og 399—489; Arild Huitfeldt: DRK V, passim; Danmarks Adels Aarbog XVII 232; XXVIII 573; Zeitschrift d. Gesellschaft für Schlesw. Holst. Gesch. VII (1877), 28 f., s. fl. st.; J. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I og Hans (1907).

³ Arild Huitfeldt: DRK V, passim; Danmarks Adels Aarbog LVII (1940) II, 80.

hertug Filip den gode og således halvbror av Karl den dristige¹. De øvrige deltagere i den burgundske delegasjon var: Jean de Glimes, herre til Berg-op-Zoom, ættling av en gammel og berømt adelsætt i Brabant og huset Burgunds betrodde mann som diplomat og i andre embeder; Ferry de Clugny², *doctor utriusque juris*, hertug Philips sendemann og rådgiver og fra 1473 biskop av Tournai, samt Charles Soillot som også hørte til Burgund-hertugens stab av betrodde embedsmenn. De to delegasjoner var — som en vil forstå — i høyeste grad kompetente og representative.

I Utrecht møttes de to fyrsters forhandlere senest en gang i første halvdel av mars måned. Allerede den 12. mars kom forhandlerne til enighet om å slutte en foreningspakt de to høye herrer imellom, og denne pakt eller allianse ble med behørig artikler og betingelser nedtegnet i brev 25. mars 1467.

På samme tid forberedte de tilstedeværende forhandlere i Utrecht etter ordre av sine herrer og etter å ha fremlagt brev og andre skrivelser fra de interesserte parter en foreningspakt mellom kong Christian, greven av Charolais og hertug Frans II av Bretagne. Den traktat som i denne anledning skulle utferdiges mellom kongen og hertugen av Bretagne, skulle — som det fremgår av preliminærtraktaten³ — stå i nøye samsvar med den traktat som dagen før var utferdiget mellom kong Christian og greven av Charolais. D. v. s. at det av mig funne brev, d. v. s. preliminærtraktaten av 25. mars 1467 mellom Christian I og hertugen av Bretagne, i sit innhold også dekker den den foregående dag avsluttede overenskomst mellom den danske konge og Karl den dristige av Burgund. Ved en jevnføring av dette utkastet med Arild Huitfeldts korte resumé av den endelige forbunds-traktaten — mellom kong Christian på den ene siden og de tre

¹ U. Chevalier: Répertoire des sources historiques du moyen âge. Bibliographie II (Paris 1905—07); C. Eubel: Hierarchia Catholica medii ævi II (Monasterii 1901): 1431—1503; A. Kleinclausz: Histoire de Bourgogne² (Paris 1924).

² Se henvisningerne under note 1 denne side.

³ Utrecht-aktstykkets manuskriptlinje 6—10.

hertugene og greven av St. Pol på den annen — fremgår det klart at det siste dokument i alle hovedtrekk må ha bygd på det første. Brevet av 25. mars 1467 forutsetter nemlig at det skulle komme i stand: en broderlig, sann, oppriktig og total vennskapspakt, liga, allianse, forening og traktat — mellom kongen og hertugen av Bretagne. Denne vennskapspakten forpliktet den ene til å våke over den annens ære, hans eiendeler, hans interesser og opprettholdelsen av hans verdighet. Den enes venner skulle også være den annens venner. Utkastet forpliktet også den ene — så sant det stod i hans makt — til å hindre at det ble påført den annen urett eller skade. Videre bandt dette dokumentet de to interesserte fyrster til å overvåke at deres respektive domener, land, stater og alle deres undersåtter ble holdt og bevart i en gjensidig, god, sann og fullstendig kjærlighet, fred, forening, ro, enighet, god forbindelse og forståelse takket være en redelig og høvelig rettferdighet (): justis) såvel når det gjaldt kjøpmenns forretninger og handel som ellers.

De punkter vi her har gjort rede for, svarer godt til Huitfeldts knappe: ».../oc ellers it fortroet Venskab skulde vere under for^{ne} Herrer/ ... Huitfeldt sier også at forbundstraktaten handlet: ».../om fri Handel oc Vandel/ beggis deris Undersaatte skulle haffue vdi huer andre deris Lande/ ...¹« Vi har allerede sett at brevet eller preliminærtraktaten forutsetter gjensidig rettferdig behandling av de respektive fyrsters undersåtter og at kjøpmenn ble uttrykkelig nevnt i den forbindelse. Kjøpmennenes frihet og sikkerhet betrygges ytterligere ved følgende passus: Derfor skal førnevnte hertugs, vår fetters undersåtter med sine eiendeler og varer og likeledes med alle de folk de måtte ha bruk for for å føre sine varer og forretninger, trygt og sikkert kunne komme og gå, betre og gjennomreise våre havner, land, stater og domener. Der skal de kunne oppholde seg, handle og forbli. Og i sitt forhold til hvilke personer som helst av enhver kondisjon og nasjon(alitet) skal de nevnte undersåtter, deres handel og forretninger — så snart de skyldige

¹ Arild Huitfeldt: DRK V, 160.

toller, skatter og avgifter er betalt — bli behandlet med vennlighet og god rettferdighet¹.

Det tredje punkt Huitfeldt nevner fra den endelige forbunds-traktat, er: ».../Disligeste om indbyrdis Hielp/ at tilskicke huer andre/ naar behoff giordis.«

Brevet eller preliminærtraktatens bestemmelser herom er langt mer eksplisitte. Av det ses at kongen videre lovet hertugen hverken direkte eller indirekte i noen som helst form å yte hjelp, råd eller støtte til hans fiende eller fiender til skade eller overlast for ham eller mot ham (o: hertugen), hans domener, eiendommer eller undersåtter. Om hertugen i fremtiden skulle ha bruk for kongens hjelp, støtte og assistanse og han hadde søkt om og gitt skyldig meddelelse om at han ønsket hjelp og støtte av denne art, eller om han hadde oppgitt og meddelt det stedet der han ønsket å ta imot hjelpetropper, da lovet kongen uten svik og bortforklaringer i egne skip å sende hertugen fire tusen vepnede menn. De matroser og andre menn som var nødvendige for å føre skipene til »hjelpestedet«, skulle ikke inkluderes i tallet. Ifølge utkastet forpliktet kongen seg videre til å sende avgårde den nevnte kontingent med vepnede menn for tre måneder var forløpet siden den tid han mottok søknad om hjelpen. Underhold og forsendelse av troppene skulle skje på kongens bekostning inntil de ankom til det avtalte sted. Om hertugen ønsket og trengte det, forpliktet kongen seg til å underholde troppene også i tre måneder etterat de var ankommet til det avtalte sted. Om hertugen hadde bruk for soldatene i et ennå lenger tidsrom, skulle hjelpen innrømmes ham, men på hans egen bekostning.

Det vil av det foregående fremgå at forbundspakten mellom kongen og de tre hertugene har vært trygget ikke bare ved en gjensidig vennskaps- og handelstraktat, men også ved en militær allianse. Ifølge utkastet skulle denne mangesidige traktaten ikke

¹ Det forutsettes at hertugen av Bretagne udstedte et likelydende brev til kong Christian I. Utrecht-aktstykkets manuskriptlinje 10—11.

tre ut av kraft selvom den ble brutt. Forbundet skulle forövrig stå ved sin fulle makt så lenge de to fyrster levde og dessuten ytterligere i to år etter den først avdödes frafall, ja det skulle gjelde selv ut over disse to årene inntil det ble opphevd på formelig og regulær måte.

Etter å ha gjengitt det fullstendige utkast til den endelige forbundstraktaten, meddeler det nu funne aktstykket at forhandlerne i Utrecht — om det behaget kongen og hertugen av Bretagne — besluttet å medta i denne traktaten også Karl, hertug av Normandie, Karl av Burgund, greve av Charolais, og eventuelt også andre. Umiddelbart etter denne meddelelsen gjengir aktstykket et kortere utkast hvori kong Christian tar hertugen av Normandie og greven av Charolais med i den mangesidige forbundstraktat¹ mellom ham og hertugen av Bretagne.

Deretter avsluttes teksten som vanlig ved traktater fra den tid med at de befullmektigede sendemenn meddeler at de til vitnesbyrd har latt sine segl feste til dokumentet. I slutningsprotokollen følger så sted og tidfesting for utstedelsen av dette aktstykket som jo nærmest tør karakteriseres som en preliminærtraktat. Det gjelder imidlertid dette som andre lignende dokumenter fra middelalderen at en nok helst bör være forsiktig med å låse det fast til en nærmere definert kategori. Ordet traktat for mellomfolkelige overenskomster ble først alminnelig fra 1500-tallet av, det skal via det franske *traité* opprinnelig gå tilbake på det latinske *tractatus*. I siste halvdel av 1400-tallet nyttet en — som også i dette tilfelle — gjerne det rommelige begrepet *brev* som betegnelse for traktatdokumentet, og brevets eller brevenes innhold ga en nærmere karakteristikk av traktatens eller overenskomstens art: *foedus*, *intelligentia*, *amicitia*, *confederatio*, *unio*, *liga* etc.

I moderne traktat-teori heter det: »A State possesses treating-making power only so far as it is sovereign²«. Det

¹ D. v. s. den vi har gjengitt hovedpunktene av rett ovenfor.

² L. Oppenheim: *International Law*³ I (London 1920), 656; jfr. S. B. Grandall: *Treaties, Their Making and Enforcement*² (Washington 1916).

er all grunn til å feste seg ved at kong Christian I ved en forbundsoverenskomst — som har meget til felles med vanlige traktater — sluttet en pakt med den franske kongens lensherrer, hertugene av Burgund, Bretagne og Normandie, og det en pakt som i realiteten var rettet mot disse herrers suveren, kong Ludvig XI. Brevet av 25. mars 1467 fyller som en vil forstå, på dette punktet ikke de krav en i dag stiller til en traktat. På 1400-tallet var det imidlertid slett ikke ualminnelig at suverener inngikk lignende overenskomster med andre kongers lensherrer. Endelig var lensforholdet jo når det gjelder Ludvig XI og hertugen av Burgund nærmest illusorisk og lensherren jevnmechtig med sin suveren. Hertugen av Burgund nöt jo på denne tid om ikke *de jure* så i det mindste *de facto* suverenitet bl. a. over landet mellom Nordsjøen og Maas og mellom Somme og Zuidersjøen¹.

En vil i dag lett komme til å betrakte det som en betenkelig politikk av en konge å innlate seg i en så vidtrekkende forbundspakt med en annen suverens lensherrer, særlig når en tar i betraktning at det mellom de to suverener ikke kunne herske noen politiske divergenser av betydning. 1400-tallet var imidlertid en tid med töyelige begreper på dette området. Hensikten og resultatet telte mer enn måten og midlene. For Christian I telte det sikkert meget at han i trehertugforbundet så mektige og velhavende allierte, allierte som til sammen nok var mektigere enn enkelte konger.

I brevet av 25. mars 1467 er Karl av Burgund, greve av Charolais som locumtenens for faren representert ved hele fire fullmektige, mens bare to av kong Christians ambassadører er nevnt. Da det dessuten av dette dokumentet med all ønskelig klarhet fremgår at forbundsforhandlingene fra først av omfattet kongen og hertugen av Burgund, tør en anta at det var Karl av Burgund som tok initiativet til denne forbundspakten akkurat som når det gjaldt de samme tre hertugers allianse med hertug Amédée IX av Savoyen. Det var etter alt å dømme greven av Charolais' intensjon å sveise de tre hertugene sammen ved å ta hertugene

¹ Peuples et civilisations VII, 457.

av Bretagne og Normandie med i de alliansene han på denne tid fikk i stand for Burgunds vedkommende.

Ludvig XI sluttet på sin side en allianse med byen Liège 15. juli 1467, d. v. s. nøyaktig en måned etterat Karl den dristige ved farens død var blitt hertug av Burgund.

Både kong Ludvig og Karl den dristige søkte i 1467 på mange måter å vinne den engelske kongen Edward IV for seg. Det ble Karl som i 1468 ved sitt ekteskap med kong Edwards soster ble den seirende i denne diplomatiske duellen.

Så sent som sommeren 1467 søkte Ludvig XI å sprengde de bånd som bant de tre hertugene sammen. Han overbragte nå den veldige tidligere omtalte pengesum til hertug Frans II av Bretagne. Denne lot seg imidlertid ikke kjøpe, men inngikk 16. august en evig vennskapstraktat med hertug Karl av Normandie og brukte Ludvigs penger til å reise en armé imot ham.

Kort før dette skjedde hadde kong Christian I — om vi skal stole på Huitfeldts dagfesting (¹⁰/₈) — inngått en mangesidig forbundspakt med de tre hertuger og Ludvig av Luxembourg, connétable de France og greve av Saint-Pol¹. Lenger utpå høsten ble Amédée IX's allianse med de tre hertuger ratifisert². Endelig kom det 1. oktober 1467 også i stand en allianse mellom de tre hertuger og Jean II, hertug av Alençon, som overlot alle befestede steder i sine domener i Normandie til Frans II og søkte tilflukt hos denne i Bretagne.

Dermed var marsjsignalet gitt. Den 15. oktober fikk Ludvig XI høre at den bretagnske arméen hadde invadert Normandie. Og samtidig dro Karl den dristige med en veldig hær ut for å knuse Liège³. Ludvig XI fant det som bekjent for godt å svikte Liège i denne situasjon og inngikk en våpenstilstand med Karl den dristige.

¹ U. Chevalier: Répertoire des sources historiques du moyen âge. Bibliographie II (Paris 1905—07), 2931 f.

² Henri Stein: Charles de France. Frère de Louis XI, 205 f.

³ Jfr. M. Paul Henrard: Appréciation du règne de Charles le Téméraire. Mémoires couronnés publiés par l'Académie Royale XXIV (Bruxelles 1875), 1—66.

Mens Ludvig XI var heldig med sine operasjoner i Normandie, kom hans mellomværende med hertugen av Burgund til å påføre ham både skam og skade. Ludvig ble hertugens fange i Péronne (oktober 1468), gikk med på den for Karl den dristige så fordelaktige Péronne-traktaten og svelget ydmykelsen til bunns da han i Karls følge måtte være med på ødeleggelsen av Liège. De gode borgere av Liège kunne ikke få seg til å tro på Ludvigs forrederi og ropte »Vive le Roy« da de så kongen. Men Ludvig holdt sitt inntog i byen med draget sverd, med burgunderkorset festet til hatten i det han ropte »Vive Bourgoigne!«

Det vil fremgå av ovenstående at forbundspakten mellom kong Christian I og de tre hertuger samt greven av St. Pol inngikk som et ledd ved sammentömringen av en ny liga mot Ludvig XI, en utvikling, som førte til de for denne så ydmykende begivenheter i Péronne og Liège, ydmykelser som ble kjent og spottet over hele Oksidenten.

Fra denne tid av gjelder det at Ludvig XI som Philip de Commynes skriver »hayssoit le duc Charles de venin de mort«, og at hans politiske hovedmaal blev å få hevn over hertugen. Det lyktes ham også å forvandle det vennskap som hadde hersket mellom de franske forbundsfellene fra 1467 til fiendskap. Ludvig fikk også se sin rival gå tilbake i makt og anseelse, ja han opplevde Karls fall i 1477¹.

Den forbundspakten kong Christian I inngikk med de tre hertugene og greven av St. Pol i 1467, fører oss på denne måten inn i sentrum av de opprørte og skiftende forholdene i Frankrike² i 1460-årene. Pakten er öyensynlig födt av disse til dels innenrikske franske intrigene, og den utgjör tydelig nok et ledd i det politiske spillet som munnet ut i et oppgjör mellom den franske kongen og Karl den dristige og hans allierte.

¹ Jfr. John Foster Kirk: History of Charles the Bold duke of Burgundy I—III (London 1864—1868); se også Zeller og Luchaire: Louis XI et la maison de Bourgogne (1887).

² Til fremstillingen i de foregående se hovedsakelig følgende: Philip de Commynes, Mémoires I (1902); J. Foster Kirk: History of Charles the Bold; M. Paul Henrard: Appréciation du règne de Charles le Téméraire

Brevet av 25. mars 1467 fører oss på denne måten rett inn i en tid og et miljø som Walter Scott har gitt en så fremragende skildring av i *Quentin Durward*.

Vi har sett at forbundspakten mellom kong Christian I og Ludvig XI's opprørske vasaller passer inn som et ledd i Karl av Burgunds forsøk på å spinne den franske kongen inn i et nett av fiender. Danmarks konge må imidlertid også ha hatt sine grunner til å innlate seg på denne pakten. To ganger sendte han sine mest betrodde «diplomater» til Nederlandene for å bringe saken i orden.

Hvilken grunn kan ha beveget Christian I til å gå med på denne forbundspakten? Grunnene kan ha vært flere. Det kunne kanskje ligge nær å anta at Christian I gikk med på å støtte trehertugforbundet mot en rikelig godtgjørelse fra de interesserte franske fyrster. Selv om utkastet til forbundspakten intet inneholder om dette, er det ikke umulig at særlig Karl av Burgund har gitt Danmarks konge en gave for å påskynde hans forhandlingsiver. En slik fremgangsmåte ville ikke være uforenlig med skikk og bruk, og vi vet at Christian I på denne tid nok kunne finne anvendelse for en cadeau¹. Det ser likevel ikke ut til at denne forbundspakten først og fremst har vært beregnet som en finansoperasjon fra Christian I's side. Paktens ordlyd kan ikke tolkes derhen, og denne ordlyden er nå en gang det sikreste vi har å bygge på i dette tilfelle. Av brevet av 25. mars 1467 vil det fremgå at forbundspakten forutsetter full resiprositet m. h. t. løfter og ytelser. Jeg vil dessuten peke på at det eksisterer flere likhetspunkter mellom dette brev og den for-

(1875); J. Michelet: *Histoire de France* VI; Ant. Dupuy: *Histoire de la réunion de la Bretagne à la France* I (1880); L. M. J. Chaumont: *Charles-le-Hardi* (1904); C. Hare: *The Life of Louis XI* (1907); R. Putnam: *Charles the Bold* (1908); Ch. Petit Dutaillis: *Charles VII, Louis XI et les premières années de Charles VIII* i E. Lavis: *Histoire de France* IV, 2 (1911); Henri Stein: *Charles de France. Frère de Louis XI*; A. Kleinclausz: *Histoire de Bourgogne*²; se forøvrig: Auguste Molinier: *Les sources de l'histoire de France* 1re partie (1901—1906).

¹ Kr. Erslev: *Den senere Middelalder*. (Danmarks Riges Historie II), 326 ff.

bunds- og samferdselstraktat som ³/₁₀ 1465 ble besluttet i Hamburg mellom kong Christian I og kong Edvard IV av England¹.

Disse likhetspunktene finner sin naturlige forklaring dels i den tradisjonelle traktatstil, dels også i at biskop Knut av Viborg var med ved utformningen av begge disse dokumentene. Det ser således ut til at de danske forhandlerne i Utrecht og Maastricht slett ikke spilte noen statistrolle, og som nevnt skulle forbundspakten dessuten være gjensidig, være like meget til støtte for kong Christian I som for hertugene. Det er derfor av interesse å merke seg at de politiske forholdene i Skandinavia i 1466 var slik at de måtte oppmuntre kong Christian I til å styrke seg ved allianser med fremmede fyrster.

Kong Christian I var ved midten av 1460-tallet oppe i en meget vanskelig situasjon. Han var hårdt trykket ikke bare av pengesorger, men også av adelens oppsetsighet. Fra Sverige var han fordrevet. I dokumenter etc. kalte han seg *Rex Swecie*, men i virkeligheten var han konge i dette landet mer i navnet enn i gavnet. Stormennene regjerte i Sverige, og de viste liten lyst til å bøye seg for den kongen de engang hadde svoret troskap.

Kanskje ennå mer ulykkesspående var det at Christian I's tidligere så trofaste tilhengere, de mektige Akselsönnene, ved midten av 1460-tallet trådte i nær og vennskapelig forbindelse med slektene Bonde, Trolle og Sture, d. v. s. med kongens bitreste fiender i Sverige.

Det var etteråret 1466 kong Christian fikk nærmere rede på «alliansen» mellom Akselsönnene og Karl Knutsson Bonde². Kongen var meget misfornøyd også med aristokratiet i fyrstendømmene. I denne situasjon kom det til forståelse mellom kongen og hans bror grev Gerhard som rådet Christian til å straffe de overmodige stormenn både i Sverige og Holstein. Kongen utnevnte grev Gerhard til statholder i fyrstendømmene

¹ Jfr. NGL 2. R. II, 155—159 og *Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis. Series secunda* I, 637 (dvs. nr. 1952).

² Det ser ud til at kong Christian I sendte et tog til Sverige allerede høsten 1466: jfr. Wm. Christensen: *Unionskongerne og Hansesæderne* (1895), 420.

i oktober 1466. Det var et skritt som måtte stöte Hansestædene, hvis forhold til grev Gerhard var ytterst fiendtlig, fra ham. Når han først i januar måned 1467 sendte ambassadörer til Utrecht til forhandlinger om en vidtgående forbundspakt, har det sikkert ikke minst været ham maktpåliggende at utbygge handelsforbindelsene med det viktigste av de burgundiske land, Nederland. Den samme vinteren kom det til åpent brudd mellom kong Christian og Akselsønnene og forholdet til Hansestædene blev torverret da han 17. mars 1467 utstedte handelsforbud mod Sverige. I mai 1467 sendte Iver Akselsøn fra Gottland sitt feidebrev til kongen og krigen var ikke lenger til å unngå.

Christian I tok opp kampen med stormennene i Sverige og Danmark på samme gang. Sommeren 1467 sendte han en flåte til Stockholm med danske og tyske tropper. Samtidig angrep kongen selv Iver Akselsøns borger i Skåne. Her hadde kongen fremgang. Dårligere gikk det den danske flåten i Stockholm. Den maatte seile tilbake med uforrettet sak. De svenske opprørerne triumferte. På riksdagen i Stockholm i september det samme året ble det erklært at en aldri ville anerkjenne Christian som konge.

Ved samme anledning ba de forsamlede riksråder Karl Knutsson om å komme over fra Finnland for å påta seg styringen av riket².

En vil av det foregående forstå at viktige momenter kan ha beveget ikke bare Karl den dristige og hans allierte, men også kong Christian I til å styrke seg ved allianser.

I motsetning til disse første gikk kong Christian I til militær aksjon allerede før forbundspakten var kommet endelig i stand (): 10/8 1467). Og den endelige avgjørelsen i Stockholm fant antakelig sted ennå før kongens sendemenn hadde rukket å komme tilbake fra Maastricht.

¹ Ibidem, 423 f.

² Jfr. bl. a. Hist. Tidsskr. 5. R. II (1880—81); Wm. Christensen: Unionskongerne og Hansestæderne; A. Skoglund: De yngre Axelssønernas forbindelser med Sverige 1441—1487 (1903); Knud Fabricius: En nordisk lensmands liv i det 15de årh. (Sv. Hist. Tidsskr. 1904).

Da situasjonen i Skandinavia forandret seg vesentlig kort etterat forbundspakten var utferdiget, og da det relativt tidlig kom til brudd mellom hertug Karl av Burgund og hans fremste franske forbundsfeller, er det sannsynlig at denne pakten fikk liten praktisk betydning. Vi tenker da i første rekke på punktet om eventuell gjensidig militær assistance. Ikke desto mindre tør forbundspakten sies å være av betydelig interesse. Den fører oss *in medias res* når det gjelder den politiske situasjonen i Frankrike og Skandinavia, og den har utvilsomt virket med til å styrke de interesserte parter i forsettet om å gjennomføre visse bestemte planer.

Dessuten skal vi være oppmerksomme på at forbundspakten skulle beholde sin kraft og gyldighet selv om den ble bruddt, i det minste i inntil to år etterat en av de interesserte parter var avgått ved døden. I denne forbindelse kan det være av interesse å understreke at kong Christian I ennå så sent som i året 1474 öyensynlig mente å stå i et godt vennskapsforhold med hertug Karl av Burgund. På oppfordring påtok Christian I seg nemlig dette året å megle i en strid mellom keiseren og hertugen av Burgund.

Når Danmarks konge ved denne anledning gjorde seg håp om et godt resultat, vitner det om det sviktende judicium hans utenrikspolitikk i 1470-årene gir så mange vitnesbyrd om¹. En tør trolig gå ut fra at kongen ved mæglingsforsøket har regnet med det vennskap som var etablert mellom hertugen av Burgund og ham selv ved forbundspakten av 10. august 1467. Det synes tydelig å fremgå at hertug Karl ved underhandlingene behandlet sin gamle forbundsfelle med all skyldig vennlighet og respekt. Forövrig må det ved denne sammenkomsten ha vært noe bittert for Burgunderhertugen å bli minnet om sine övrige forbundsfeller fra 1467. Kong Ludvig XI hadde på mesterlig måte forstått å vende Karls gamle franske forbundsfeller mot ham. Og mens Karl i 1467 hadde tilföyd sin konge

¹ Erik Arup i Hist. Tidsskr. 7. R. IV, 317—388 og 399—489; Kr. Erslev i Danmarks Riges Hist. II, 549—563; Erik Arup; Danmarks Hist. II, 238—275.

de blodigste krenkelser, var det på denne tid Ludvig XI som triumferte.

Kong Christian I satte meget inn på å lykkes som fredsmegler, og hans meglingsreise strakte seg fra 1. november 1474 til juli 1475¹. Kongens forhåpninger slo feil. Han vendte skuffet hjem til sitt riksstyre og sine økonomiske bekymringer, mens hertug Karl hastet videre frem mot sitt fall.

Denne korte orientering i tilknytting til forbundspakten av 1467 har naturlig tort inn på viktige samtidige hendinger av europeisk historisk interesse. Disse hendingene gir noe av det miljøet, den politiske atmosfæren, denne forbundspakten sprang frem av. På samme tid kaster denne pakten lys til mange sider, den hjelper oss til en mer nyansert forståelse av det historiske forløpet i Skandinavia og Frankrike fra 1466 og i de nærmest derpå følgende årene. Den synes på en interessant og givende måte å utfylle en tidligere lakune i kong Christian I's historie.

5.

Hollandismer blandt søkortets stednavne.

Av

Louis E. Grandjean.

Den for tidligt avdøde hydrografiske historiker Johs. Knudsen offentliggjorde 1920 i dette tidsskrifts 9. r. I, s. 398—420 en artikkel »Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandene omkring Danmark«, hvor forfatteren støttende sig til en avhandling av hollænderen, dr. R. van der Meulen i det væsentlige ludede til den opfattelse, at en rad stednavne i søkortet er av hollandsk oprindelse. Efter de mere end 25 forløbne år kan dog denne opfattelse ikke helt opretholdes. Dels er en rad ældre søkort nu blevet tilgængelige bl. a. ved Geodætisk Instituts Publikationer (t. ex. Danmarks kortlægning I)

¹ Arild Huitfeldt: DRK V, 244 ff.; Erik Arup: Danmarks Historie II, 253 f.